

Abdülhamid Han – II

Osmanlı padişahlarının **otuz dördüncüsü** ve İslam halifelerinin **doksan dokuzuncusu**.

Sultan Abdülmecid'in ikinci oğlu olup 1842'de **Tir-i Müjgan Sultandan** doğdu. On yaşında iken annesini kaybeden şehzade Abdülhamid, babasının emriyle Perestu Kadın Efendinin himayesine verildi. Özel hocalar tayin edilerek iyi bir eğitime tabi tutuldu. Arapçayı, Ferid ve Şerif efendilerden, Farsçayı kazasker Ali Mahvi Efendi ve Sadrazam Safvet Paşadan; tefsir, hadis, fıkıh ilimlerini Gümüşhanevi Ömer Hulusi Efendiden; Fransızca'yı Gardet, Edhem ve Kemal paşalardan ve diğer din ve fen ilimlerini de sahasında üstad olan hocalardan öğrendi. Tahsilinden artan zamanlarını; ata binmek, silah kullanmak ve spor yapmakla değerlendirirdi.

Şehzade Abdülhamid'in zeka ve hafızasının son derece yüksek oluşu ile politik kabiliyeti, amcası olan Sultan Abdülaziz'in dikkatini çekti. Nitekim Sultan Abdülaziz Han, onun daha serbest bir ortamda yetişmesini sağladı. Mısır ve Avrupa seyahatlerinde yanında götürdü. Şehzade Abdülhamid de bu imkanlardan en iyi şekilde istifadeye çalıştı. Yabancı basını devamlı takip ederek dış devletlerin niyet ve emellerini ve gayelerine ulaşabilmek için uyguladıkları metodları çok iyi etüd etti. Ayrıca o, ticari faaliyetlerde de bulundu. Kendisinin marangoz atölyesi ile çiftliği vardı. Toprak işleriyle meşgul oldu. Koyun besletti. Üstübeç madenleri işletti. Son derece cömerd olan Şehzade, kazandığı paraları saltanatı sırasında din ve devlet işleri ile fakir ve yoksullara harc etti.

İngilizlerden para alarak düşmanın kuklası haline gelen Hüseyin Avni Paşa; Midhat, Mütercim Rüşdi, Mahmud Celaleddin ve Nuri paşalar, şeyhülislam Hasan Hayrullah Efendi ile anlaşarak 1876'da Sultan Abdülaziz'i tahttan indirdiler ve çok geçmeden de şehid ettiler. Yerine çıkardıkları şehzade Murad, rahatsızlığı sebebiyle ancak üç ay tahtta kalabildi. Bunun üzerine şehzade Abdülhamid otuz dört yaşındayken 31 Ağustos 1876 Perşembe günü Osmanlı tahtına oturdu.

Sultan Abdülhamid Han tahta çıktığında devlet en buhranlı günlerini yaşıyordu. Bosna-Hersek ve Bulgar ayaklanmalarına Sırbistan ve Karadağ muharebeleri de eklenmişti. Girit'te huzursuzluk had safhadaydı. Rusya, bu karışıklıkta devletten en büyük payı kapma sevdasıyla savaş hazırlıkları yapıyordu. Yeni Osmanlı Padişahı ise aktif bir siyaset takip ediyordu. Bütün hükümet üyeleriyle mabeyn personelini saraya davet ederek bir yemek verdi. Burada yaptığı konuşmada

da milli birliğe duyulan ihtiyaı dile getirdi. Tersaneye giderek bahriyelilerle birlikte oturup asker yemeği yedi. Zaman zaman haber vermeden çeşitli camilere gidip, halkın arasında aynı safta namaz kıldı. Sultanın bu hareketleri asker ve halkın hoşuna gidiyordu. Nitekim herkeste ve özellikle orduda bir moral düzelmesi görüldü. Bunun neticesi olarak Sırp cephesindeki ordu önemli başarılar kazanmaya başladı. Osmanlı ordusu Belgrat'a girmek üzereyken büyük devletler işe karıştılar. Rusya'nın savaşa derhal son verilmesi konusundaki ültimatomu zerine Sırbistan ile üç aylık ateşkes imzalandı. Diğer taraftan İngiltere, şark Meselesinin İstanbul'da toplanacak bir konferansta ele alınmasını istedi. 23 Aralık 1876'da İstanbul'da toplanan Tersane Konferansından sonra batılı devletler Osmanlı Devletinin bağımsızlığını tehlikeye sokacak ağır hükümler taşıyan teklifler sundular. Bu toplantıdan bir gün önce 23 Aralık 1876'da Osmanlı Devletinde **Kanun-i Esasi** ilan edilmiş ise de batılılar bunu nazar-ı dikkate almamışlardı.

Tersane Konferansı kararlarını reddetmenin, devletini Rusya ile karşı karşıya bırakacağını bilen Sultan Abdülhamid Han, bu teklifleri kabul etmiş görünerek ortalığı yatıştırmak istiyordu. Ancak İngilizlerin kendilerini destekleyeceği vadine aldanan sadrazam Midhat Paşa, mecliste gayri müslimleri de kendi tarafına çekmek suretiyle Rusya aleyhine bir konuşma yaptı. Harb aleyhinde rey kullanacak olanları; peşinen vatan sevgisizliği ve ihaneti ile itham etti. Neticede meclis, Tersane Konferansı kararlarını reddetti. Ayrıca Sultan Abdülhamid'in devlet işleriyle çok sıkı bir şekilde ilgilenmesini siyasi geleceği açısından tehlikeli gören Midhat Paşa, onu tahttan indirmenin yollarını aramaya başladı. Hatta Osmanlı Hanedanını dahi ortadan kaldırmayı planlayan Midhat Paşa, konağında topladığı Namık Kemal, Ziya ve Rüşdi paşalarla kendi taraftarı olan diğer devlet ileri gelenlerine "Al-i Osman yerine Al-i Midhat denilse ne olur?" demişti. Yine sadareti müddetince Müslüman halkın çoğunlukta bulunduğu vilayetlere azınlıktan valiler tayin etmek ve Osmanlı ordusunun temeli durumundaki Harbiye Mektebine Rum talebe almak gibi Osmanlı Devletini temelinden yıkabilecek faaliyetler içerisindeydi. Onun bu zararlı icraatları zerine Sultan Abdülhamid Han, **Kanun-i Esasi**'nin kendisine verdiği yetkiye dayanarak Midhat Paşayı sadrazamlıktan uzaklaştırdı ve yurd dışına sürdü.

Diğer taraftan Midhat Paşa sadrazamlıktan uzaklaştırılmış ancak Tersane Konferansı kararlarını mecliste reddettirmekle Osmanlı Devletini Rusya ile karşı karşıya getirmişti. Nitekim 24 Nisan 1877 günü Rusya, Osmanlı Devletine resmen harb ilan etti. Mali 1293 senesine rastladığı için **"93 Harbi"** denilen bu savaş,

Edirne Mütarekesine kadar dokuz ay sürdü. Plevne’de Gazi Osman Paşa, doğuda Ahmed Muhtar Paşanın kısmi başarılarına rağmen savaş umumi bir bozgunla neticelendi. Ruslar Edirne’ye girdiler ve Yeşilköy’e kadar geldiler. Doğuda ise Kars düşmüş ve Rus kuvvetleri Erzurum’a yaklaşmıştı (Bkz. Doksanüç Harbi). Savaşlarda on binlerce Müslüman-Türk şehid olurken, bir o kadarı da İstanbul’a akın etti. Muhacirler bir plan içinde Anadolu’nun çeşitli bölgelerine yerleştirilmeye çalışıldı. Bu sırada memleketin tek karar organı olan mecliste de tam bir anarşi hüküm sürmekte ve milletvekilleri hiçbir meselede bir araya gelememekte idiler.

Bu vaziyet karşısında Sultan Abdülhamid Han, İngiltere’yi devreye sokarak savaşın sona erdirilmesini sağladı. Arkasından devletin başına böyle bir felaketin gelmesine sebep olan, savaşın bitmesi ile de bu durumda hiçbir mesuliyeti yokmuş gibi padişahı suçlamaya başlayan Meclis-i Meb’usan’ı süresiz kapattı (13 Şubat 1878). Bu arada Rusya ateşkesin sağlanmasından hemen sonra Osmanlı Devleti ile antlaşma imzalayarak galip gelmenin avantajını iyi kullanmak istiyordu. Nitekim 3 Mart 1878’de imzalanan Ayastefenos Muahdesi, Osmanlılar için çok ağır ve feci şartlar getiriyordu. 29 Maddelik antlaşmaya göre, batıda büyük bir Bulgaristan prensliği kurulacak, Makedonya, Batı Trakya, Kırklareli bir Rus kuklası olarak düşünülen bu otonom prensliğe verilecekti. Kars, Ardahan, Batum Rusya’ya verilip, Karadağ ve Sırbistan’ın istiklalleri kabul edilecekti. Ayrıca Osmanlı Devleti, Rusya’ya 245 milyon Osmanlı altını harb tazminatı verecekti.

Sultan Abdülhamid Han devleti için çok tehlikeli olan bu antlaşmayı kabul etmedi. Diğer taraftan Hind yolunun tehlikeye girdiğini gören İngiltere de, Paris Antlaşmasını ihlal ettiği iddiasıyla Ayastefenos Antlaşmasının milletlerarası bir konferansta gözden geçirilmesini istedi. Ayrıca İngiltere toplanacak olan bu konferansta Osmanlı Devletini desteklemek vadi ile bazı tavizler kopardı. Kıbrıs’ın idaresinin geçici olarak İngiltere’ye bırakıldığı antlaşma, 4 Haziran 1878’de imzalandı. Sultan Abdülhamid Han hükümetin bir oldu bitti ile imzaladığı bu antlaşmayı kabul etmemek için çok direndi. İngilizler askeri tehditte bulundular. Bunun üzerine Padişah, Kıbrıs’ta hükümler haklarına asla zarar verilmeyeceği konusunda İngilizlerden bir belge almak suretiyle antlaşmayı onayladı. Buna rağmen İngiltere 13 Temmuz 1878’de imzalanan Berlin Muahdesinde Osmanlılara vaad ettiği desteği vermedi. Her ne kadar Berlin muahdesi ile daha önce kaybedilen bazı topraklar geri alındı ise de Osmanlılar ümid ettikleri sonuca ulaşamadılar. Çünkü Kıbrıs’ın İngiltere’ye bırakılmış

olması diğerk devletlerin de bu konudaki faaliyetlerini arttırdı. İngiltere'nin teşvikiyle Bosna-Hersek'in idaresi Avusturya'ya bırakıldı. 1881'de Fransa Tunus'a, ertesi yıl İngiltere Mısır'a bir oldu bitti ile el koydular. Bulgarlar da 1885'te Doğu Rumeli eyaletini işgal ettiler.

Sultan Abdülhamid Hanın tahta çıktığı iki yıl içinde gelişen feci olaylarda padişahın sorumluluğu yok denecek kadar azdı. Çünkü bu sırada Osmanlı dış siyasetine yön veren devlet adamları yabancı diplomatların tesirinden çıkamıyorlardı. Devletin yüksek menfaatlerini bir kenara iterek yabancı devletlerin çıkarlarına alet olmuşlardı. Bu yanlış tutum dolayısıyla devletin dış itibarı sarsılmış, İstanbul ve Berlin kongrelerinde devlet adamları hakaret derecesine varan muameleye maruz kalmışlardı. Bu sebeple milletlerarası politikada devletin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü savunmayı birinci hedef gören Sultan Abdülhamid Han, hükümet üyelerinden bu hususta raporlar istedi. Ayrıca son yüz yıldır Osmanlı Devletinin başına gelen felaketlerin dış devletlerin piyonu olmuş Osmanlı devlet adamlarının basiretsiz tutumlarından kaynaklandığını anlayan ve Hüseyin Avni Paşa gibi İngilizlerden para bile alanları gören Padişah, devlet hizmetinde çalışanları kontrol etmek üzere kuvvetli bir istihbarat teşkilatı kurdu. Nitekim Sultan Abdülhamid de bu teşkilatı; "Vatandaşı değil, hazineden maaş aldıkları, Osmanlı nimetiyle gırtlaklarına kadar dolu olduklar halde devletine ihanet edenleri tanımak ve takib etmek için" kurduğunu belirtmektedir.

Gerçekten de Sultan Abdülhamid'in bu tedbirleri almasındaki isabeti çok geçmeden görüldü. İngiliz taraftarı olup devletin ancak İngiliz yardımı ile kurtulabileceğine inanan Ali Suavi, Galatasaray Lisesi Müdürlüğünden azledilmesini hazmedemeyerek Çırağan Sarayına bir baskın düzenledi. Ali Süavi'nin hedefi, Sultan Abdülhamid Hanı saltanattan düşürmek ve yerine Beşinci Murad'ı tekrar padişah yapmaktı. Fakat Beşiktaş Zaptiye Amiri Hasan Paşa, kısa sürede isyanı bastırdı. Çıkan vuruşma sırasında Ali Suavi öldürüldü (20 Mayıs 1878).

Sultan Abdülhamid Han, amcası Sultan Abdülaziz'i şehid ettiren Midhat Paşa ve arkadaşlarının yargılanması için 27 Haziran 1881'de Yıldız Mahkemesini kurdurdu. Bu sırada suçluluğun verdiği bir duygu ile mahkemeye çıkmaktan korkan Midhat Paşa, İzmir'de Fransız Konsolosluğuna sığındı. Fransızlar, Midhat Paşayı teslim etmek istemedilerse de Padişah'ın sert direktifi karşısında duramayıp teslim mecbur kaldılar. Nitekim mahkeme sonucunda da suçlu görülen Midhat Paşa ve arkadaşları idama mahkum edildiler ise de, Padişah verilen cezaları müebbed

hapse çevirdi.

Öte yandan devletin toparlanabilmesi için zamana ihtiyaç olduğuna inanan Abdülhamid Han, bilhassa savaşlardan kaçınma yoluna gitti. O, savaşlardan zaferle sona erenlerin dahi milleti yorup bitirdiğı görüşündeydi. Saltanatı müddetince daima idareli davrandı. Devletin pekçok ihtiyaçlarını hazineden para almak yerine kendi kesesinden karşıladı. Padişah öncelikle devleti ekonomik alanda düştüğü borç bataklığından kurtarmak istiyordu. Alacaklı devletlerin başında İngiltere ve Fransa geliyordu. Rusya da, Berlin Muahedesine göre tazminat alacaklısı durumundaydı. Padişah, 20 Aralık 1881'de yayınlanan Muharrem Kararnamesiyle borçların ödenebilmesi için yeni bir formül buldu. Bu kararnameye göre devletin tütün, damga pulu, tuz, ipek, balık ve sigara tekelleri ile bazı imtiyazlı eyaletlerin maktu vergileri bu iş için kurulan Duyun-i Umumiye teşkilatına bırakılıyordu. Bu suretle İngiltere ve Fransa başta olmak üzere alacaklılar verdikleri borçları muntazam bir şekilde tahsil edebileceklerdi. Bunun karşılığında 278 milyon borcun 161 milyonu, yani yarısından fazlası Türkiye lehine siliniyordu. Alacaklılar alacaklarını belirli şekilde tahsil edebilecekleri için memnundular. Meselenin bu şekilde halli ve Osmanlı Devletinin üzerinden ekonomik baskının kalkması Sultan Abdülhamid'in büyük başarılarından biri oldu.

Osmanlı Devletine hasta adam gözü ile bakıldığı ve paylaşma hesapları yapıldığı bir devrede başa geçen Sultan Abdülhamid Hanın, devletin idaresini bizzat eline aldığı 1878'den sonraki dış siyaseti dahiyane bir mahiyet arz etmektedir. Padişah'ın dış siyaseti prensip itibariyle basit fakat uygulaması bakımından zordu. O, dünyadaki politik gelişmeleri yakından takip etmek üzere sarayda bir çeşit bilgi merkezi kurdu. Osmanlı ülkesiyle ilgili bütün dünyada çıkan yazılar ve dış temsilciliklerden Padişah'a gelen raporlar burada toplanır ve değerlendirilirdi. Abdülhamid Han, zaman zaman önemli gördüğü meselelerde yerli ve yabancı ilim adamlarından dış politika konusunda bilgi alırdı. Padişah'ın dış politikada hedefi Osmanlı Devletini savaştan uzak, barış içinde yaşatmak ve her bakımdan güçlü bir hale getirmektir. Devletler arası rekabetin Osmanlı Devleti üzerinde yoğunlaştığı bir devirde böyle bir siyaseti uygulamak gerçekten zordu. Padişah bilhassa Avrupa devletlerinin Türkiye üzerinde birbirleriyle çatışan çıkar ve ihtiraslarından faydalanmaya çalıştı. Bu sebeple milletler arası şartlar değıştikçe onun siyaseti de değışiyordu.

Sultan Abdülhamid Hanın İslam dünyasındaki itibarı pek fazlaydı. Doğu Türkistan ve Orta Afrika'daki Sultanlıklar bile onun adına hutbe okutup, para

bastırıyor ve ona tabi oluyorlardı. Padişah'ın, Almanya İmparatoru ve Prusya Kralı İkinci Wilhelm ile şahsi dostluğu vardı. Avusturya ve Macaristan ile dostluk kurulmuş olup, İtalya ile münasebetler iyiydi. Sırbistan ve Romanya etkisizdi. Karadağ ve Bulgaristan prensleri ise, Padişah'a bağlıydılar. Yanya ve Girid vilayetlerine göz diken ve Osmanlı hududunda tecavüzkar faaliyetlerde bulunan Yunanistan'a ise, 18 Nisan 1897'de harp ilan edildi. Büyük devletler işe karışmadan Yunanistan'ın işini bitirmek isteyen Sultan Abdülhamid, başkumandan Edhem Paşaya yıldırım savaşı istediğini bildirdi. Avrupalıların altı ayda geçilemez dedikleri Tırhala-Çatalca hattını bir kaç günde aşan Osmanlı birlikleri, Dömeke önlerinde Yunan ordusunu büyük bir bozguna uğrattılar. Artık Atina'ya 150 km kalmış ve yol açılmıştı. Ancak Yunanistan'ın Osmanlılar eline geçeceğini anlayan Rusya başta olmak üzere Avrupa devletleri, Sultan Abdülhamid'den harbin durdurulmasını rica ettiler. Babıali 10 milyon altın savaş tazminatı ve işgal edilmiş olan Teselya'nın teslimi karşılığında mütarekeye hazır olduğunu bildirdi. Ancak mütareke sırasında işe karışan Avrupa devletleri tazminatın 4 milyon altına indirilmesini ve Türkiye'nin küçük bazı toprak parçaları ile yetinmesini sağladılar. Böylece Osmanlı Devleti, bütün hristiyan devletlerin bir araya gelmeleri neticesinde, zaferle çıkmış olduğu bir harbin bile faydasını göremedi. Fakat Yunanlılar önemli ölçüde ezilmiş oldu.

Sultan Abdülhamid Hanın fevkalade akıllı ve tedbirli siyaseti ile bütün İslam alemini kendisine bağladığını gören İngilizler, Osmanlı Devletinin iyiye gidişini durdurmak ve yıkmak için faaliyetlerini yoğunlaştırdılar. Bir taraftan Padişah aleyhine faaliyette bulunan İttihad ve Terakki Cemiyetini desteklerken, diğer taraftan Arabistan Yarımadasında bedevi kabilelerini ve Doğu Anadolu'da Ermenileri Osmanlı Devletine karşı kışkırttılar. Bu arada Osmanlı Devletinden Berlin antlaşmasının, Anadolu'da Ermenilerin yaşadığı vilayetlerde ıslahat yapılmasını isteyen 61. maddenin kesinlikle tatbik edilmesini istediler. Bu uygulamanın ermeni muhtariyetini doğuracağını bilen Sultan Abdülhamid Han, İngilizleri yıllarca oyalyarak böyle bir teşebbüse fırsat vermedi. Ayrıca ermenilerin, Avrupa devletlerinin dikkatlerini çekmek üzere giriştikleri isyanları anında bastırdı. Hatta bu iş için polis ve jandarmadan ziyade sivil halkı kullandı (1895-1896). Bunun üzerine Ermeniler bir arabaya yerleştirdikleri saatli bomba ile Padişah'ı Cuma namazından çıkışta öldürmek istediler. Fakat Abdülhamid Han, bu suikastten kurtuldu. Bütün bu faaliyetler onu, tatbik ettiği politikadan zerre kadar döndürmedi.

Anadolu'yu Ermenistan olarak görmek isteyen Fransız yazar Albert Vandal, bu

Türk Hakanına “Le Sultan Rouge=Kızıl Sultan” diyerek iftiralar yağdırdı. Ne yazık ki bu satırlar Osmanlı ülkesindeki İslamiyet ve Türklük düşmanları tarafından da aynen alınarak Padişah’a karşı kullanıldı. Günümüzde dahi bazı gafiller bu iftiraları eserlerine koyarak genç nesilleri aldatmaktadır.

Sultan Abdülhamid Hanın kabul etmediği ve sonuna kadar direttiği önemli konulardan birisi de Filistin meselesiydi. Siyonistler, Filistin’de bir Yahudi devleti kurulması için Sultan Abdülhamid’e başvurdular ve Osmanlı maliyesinin en büyük problemi olan dış borçların bir kalemde silineceğini bildirdiler. Padişah bu teklifi şiddetle reddettiği gibi, Yahudilerin çeşitli yollarla Filistin’e gelip yerleşmelerine engel olacak tedbirleri de aldı.

Bu arada İngilizlerin Arabistan’da Cemaleddin Efgâni ve meşhur casus Lawrens yolu ile hilafet meselesini kurcalamaya başlamaları üzerine, Sultan Abdülhamid de bölgeye büyük bir derviş kafilesi gönderdi. Aynı şekilde bir kafiyei de Hindistan’a gönderen Padişah, böylece İngilizlerin propagandalarını etkisiz kılmaya çalıştı. Padişah’ın bu faaliyetleri üzerine İngilizler onu saltanattan uzaklaştırmadıkça emellerine kavuşamayacaklarını anladılar. Bunun için İttihad ve Terakki Cemiyetinin faaliyetlerine hız verdirdiler. Başta Adana olmak üzere memleketin çeşitli yerlerinde isyanlar çıkardılar. Neticede İttihad ve Terakki Partisine mensup bazı Türk subayları, Padişah’ı, **Kanun-i Esasi**’yi ilan etmeye zorladılar. İkinci Abdülhamid Han da 23 Temmuz 1908’de anayasayı tekrar yürürlüğe koyduğunu ilan etti. İkinci Meşrutiyet adı verilen bu olay, beklenenin aksine Osmanlı Devletinin dağılmasını daha da hızlandırdı. Avusturya-Macaristan imparatorluğu 1908’de Bosna-Hersek’i işgal ettiğini bildirdi. Aynı gün Bulgaristan bağımsızlığını ilan etti. Bir gün sonra da Girit Yunanistan’a katıldığını açıkladı. Bu olaylar cereyan ederken 17 Aralık 1908’de yeni seçilen Meclis-i Meb’usan toplandı. En azılı Osmanlı düşmanları dahi mebus seçilerek meclise girmişti. Mecliste Osmanlı düşmanları daha etkiliydi.

Meşrutiyete göre Sultan, sadece sadrazam ile şeyhülislamı seçebiliyordu. Sadrazam da nazırları seçiyor, kabine güven oyu alırsa çalışıyor, meclis istediği zaman hükümeti düşürebiliyordu. Neticede devletin idaresi ehliyetsiz, tecrübesiz ellere geçti. Böylece çeşitli din, dil ve ırka mensup meb’usların hepsi Osmanlı Devletinden ayrılarak istiklallerini ilan etmek için her türlü gayr-i meşru vasıtalarla başvuruyorlardı. Binlerce Müslümanın kanına giren Yunan, Sırp, Bulgar ve Ermeni çeteleri için umumi af ilan edildi. Osmanlı Devletinden kaçan ne kadar isyancı varsa, hepsine yeniden kapılar açıldı ve bunlar İstanbul’a geldiler. İngilizler, Ruslar ve diğer hristiyan devletler,

azınlıklara el altından bol miktarda silah gönderdiler.

İttihad ve Terakki Cemiyeti liderleri, yaptıkları acemi siyasetleri ile ortalığı birbirine karıştırmışlardı. Yapacakları icraatlarda kendilerine destek olması için, Selanik'ten avcı taburlarını getirerek taş kışlaya yerleştirdiler. Kendilerine karşı olanları çekinmeden öldürüyorlar, memlekette terör havası estiriyorlardı. Kısa zamanda halkın huzuru kaçtı. İttihatçılar lanetle anılmaya başlandı. Yine bunların baskısıyla hükümet alaylı subayları ordudan çıkarttı. Bu sırada bazı gazeteler, İttihatçılara karşı halkın dini duygularını galeyana getiren neşriyat yaparak, halkı ve orduyu isyana teşvik ediyordu. Rumi 31 Mart günü dördüncü avcı taburuna bağlı askerler gece yarısı isyan ederek subaylarını hapsedtiler. Padişah Abdülhamid Han, isyanı Hüseyin Hilmi Paşanın gönderdiği bir telgraf sonucu öğrendi. İsyancılar sadrazamın azledilmesini, görevden alınan alaylı subayların tekrar orduya alınmasını istiyorlardı. Bunun üzerine Hüseyin Hilmi Paşayı sadrazamlıktan azl ederek yerine Tefvik Paşayı getirdi ve Müşir Edhem Paşayı da harbiye nazırı yaptı. Mabeyn başkatibi ile isyancılara isyandan vazgeçtikleri takdirde affedildiklerine dair bir hatt-ı hümayun gönderdi. Bunun üzerine isyan bir mikdar yatıştı. Ancak, ertesi gün yine alevlendi.

İsyanın Rumeli'deki yankısı büyük oldu. Hadisenin kim tarafından hazırlandığı belli olmadığı için, Sultan boy hedefi oldu. Üçüncü ordu ile gönüllü Bulgar müfrezesi ve Sırp, Yunan, yahudi, Arnavut çetecilerden müteşekkil bir ordu kurularak İstanbul'a sevk edildi.

Mevcudu on beş bine varan Hareket Ordusu, 24 Nisan'da Topkapı ve Edirnekapı'dan şehre girerek yol üzerindeki askeri karakolları teslim aldı ve Harbiye Nezaretini işgal etti. Taksim kışlası ile Taşkışla'daki mukavemet, şiddetli top ateşi karşısında kırıldı. Bu arada Yıldız Sarayının işgali sırasında Sultan Abdülhamid Han kendisine sadık olan Birinci ordu ile, Hareket ordusuna karşı konulması hususunda yapılan teklifleri kabul etmeyerek; "Müslümanların halifesi olduğunu ve Müslümanı Müslümana kırdıramayacağını" söyledi. Eğer ülkenin en mükemmel ordusu olan Birinci Orduya, karşı koyma emri verilseydi, derme çatma olan Hareket ordusu bir anda dağıtılabilirdi. Padişah'ın emrine boyun eğen askerler silahların teslim edince, 25 Nisan günü Hareket Ordusu İstanbul'a hakim oldu. Mahmud Şevket Paşa, sıkıyönetim ilan ederek suçlu suçsuz bir çok insanı idam ettirdi. Yüzlerce Balkan çetesiyle saraya girerek kıymetli eşyaları yağmaladı. İttihad ve Terakki hakimiyetini devam ettirmek için İstanbul'da terör havası estirmeye başladı.

27 Nisan 1909 günü Ayan ve Mebuslar meclisi toplandı. Ayan'dan Gazi Ahmed Muhtar Paşa, kürsüye gelerek, önceden kararlaştırıldığı gibi Padişah'ın hal' edilmesini teklif etmişti. Bu teklif kabul edildikten sonra, yine Gazi Ahmet Muhtar Paşa, hal' kararının bir fetvaya istinad ettirilmesi lüzumuna işaret etmişti. Hal' fetvasının ilk müsveddesini mebuslardan Elmalılı Hamdi Yazır hoca yazmıştı. Fetvada Sultan Abdülhamid Hana 31 Mart İsyanına sebep olmak, din kitaplarını tahrif etmek ve yakmak, devletin hazinesini israf etmek, insanları suçsuz oldukları halde idam ettirmek... gibi asılsız suçlar yükleniyordu. Fetva emini Hacı Nuri Efendi bu suçlamaların iftira olduğunu ileri sürerek fetvayı imzalamadı. Ancak Meclis, bu fetva gereği Sultan'ı hal' kararı aldı.

Nihayet, hal' kararını Padişah'a tebliğ için, Ayan ve Mebusanı temsilen bir heyet seçilmiş ve Yıldız Sarayına gönderilmişti.

Sultan Abdülhamid Hana hal'ini tebliğ için Yıldız'a gönderilen heyetin teşekkül tarzı ise, Türk tarihinin en yüz kızartıcı hadiselerinden birisi oldu. Bütün Osmanlı tebeasını temsil etmesi gerektiği iddiası ile teşekkül olunan hey'ette tek bir Türk yoktu. Bunlar; Yahudi Emanuel Karasso, Arnavut Esat Toptani, Ermeni Aram Efendi ve Padişah'ın uzun seneler yaverliğini yapmış olan katışık soydan Arif Hikmet Paşa idiler. Padişah, hal' kararını tebliğe gelenlerin kimler olduğunu, mabeyn başkatibi Cevad Beye sorup öğrenince; "Bir Türk padişahına, İslam halifesine hal' kararını bildirmek için bir Yahudi, bir Ermeni, bir Arnavut ve bir nankörden başkasını bulamadılar mı?!" demekten kendini alamadı.

İttihatçılar, o gece (27 Nisan 1909) Sultan Abdülhamid Hanı İstanbul'dan çıkararak, kontrol altında tutabilecekleri Selanik'e naklettiler.

Bu sırada hiçbir şeyini almasına izin verilmedi. Padişah'a yolculuğunda üç kızı ile oğullarının ikisi refakat etti. Selanik'te Alatini Köşkü kendisine tahsis edildi. Burada çok sıkı bir nezaret içinde acıklı yıllar geçirdi. Gazete okumasına dahi izin verilmedi.

Sultan Abdülhamid Han, Selanik'te üç yıldan fazla kaldı. Yunanistan'ın Osmanlı Devletine harb ilan etmesi üzerine, Büyük kabine denilen Gazi Ahmed Muhtar Paşa kabinesi, Sultan Abdülhamid Han'ın Selanik'te muhafazası zorlaşacağından, İstanbul'a nakledilmesini kararlaştırdı. Sultan Reşad da bu kararı tasdik etti.

1 Kasım 1912 günü Loreley vapuru ile İstanbul'a getirilen Hakan-ı sabık (eski padişah), ikametine tahsis olunan Beylerbeyi Sarayına yerleştirildi.

Sultan Abdülhamid Han, Beylerbeyi Sarayında beş buçuk yıl yaşadı. Bu müddet

zarfında, otuz üç yıl dahiyane bir denge siyaseti ile harp riskine sokmadan ayakta tutmaya çalıştığı devletin bir oldu bittiye getirilerek harb-ı umumi felaketine sürüklendiğine şahid oldu.

İngilizler ile Fransızların Çanakkale Boğazını zorladıkları günlerdi. Boğaz istihkamlarının dayanamayacağı ve düşman donanmasının Marmara Denizine geçebileceğinden endişe edildiği için bir tedbir olarak padişahın ve hükümetin Eskişehir'e nakli kararlaştırılmıştı. Durum Abdülhamid Hana bildirilince; "Ben Fatih'in torunuyum. Hiçbir vakit Bizans İmparatoru Kostantin'den aşağı kalamam. Dedem İstanbul'u alırken, Kostantin askerinin başında savaşa savaşa ölmüştür. Biraderim nereye giderse gitsinler. Fakat o ve hükümet, İstanbul'dan ayrılırlarsa bir daha dönemezler. Bana gelince; ben Beylerbeyi Sarayından ayağımı dışarıya atmam!" diye cevap verdi. Onun bu kararlılığı karşısında hükümet İstanbul'da kaldı. Böylece devletin daha o gün yıkılmasını önlemiş oldu.

Abdülhamid Han, Harb-ı Umuminin sonuna yaklaşıldığı 1918 yılının Şubat ayı başında hastalandı. Yetmiş yedi yaşındaydı. Şiddetli bir nezleye tutulmuş, yaşlılığından dolayı yatağa düşmüştü. 10 Şubat 1918 günü akşamı vefat etti ve Çemberlitaş'taki Sultan Mahmud türbesine defnedildi.

Sultan Abdülhamid'i tahttan indiren paşalar ise sonunda, memleketi düşman cizmeleri altında bırakarak kaçtılar. İlk olarak Enver Paşa, Talat Paşa, Doktor Behaeddin Şakir, Doktor Nazım, 30 Ekim 1918'de Mondros Antlaşmasını imza ettikten sonra, gece yarısı ülkeyi terkettiler. Talat Paşa, 1921'de kırk dokuz yaşında Berlin'de, Enver Paşa 1922'de kırk yaşında Türkistan'da, Cemal Paşa da 1922'de elli yaşında Tiflis'te öldürüldüler.

Sultan Abdülhamid zamanında: Her vilayette mektepler, hastaneler, yollar, çeşmeler, yapıldı. Viyana'dan başka bir yerde eşi bulunmayan modern bir tıp fakültesi açıldı. 1876'da Mekteb-i Mülkiyeyi yaptırdığı gibi 1879'da da bir müze yaptırdı. 1880'de Hukuk Mektebi ve Divan-ı Muhasebatı (Sayıştay) kurdu. Beyoğlu Kadın Hastanesini yaptırdı. 1881'de Güzel Sanatlar Akademisi, 1883'te Yüksek Ticaret Mektebi, 1884'te Yüksek Mühendis Mektebi ve Yatılı Kız Lisesi açıldı. 1886'da Terkos Suyunu İstanbul'a getirtti ve Mülkiye Lisesini açtı. 1887'de Alman İmparatoru İstanbul'a geldiğinde, Sultan Ahmed Meydanında Alman Çeşmesi yapıldı. 1889'da Bursa'da İpekçilik Mektebini yaptırdı. 1891'de Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi ile Kağıthane'de bir poligon kurdurdu. 1890'da Bursa demiryolunu ve Aşiret Mektebini yaptırdı. 1891'de Üsküdar Lisesi ve Rüşdiyye Mektepleri ve yeni postane binası ve Osmanlı Bankası ile reji binalarını ve

Yafa-Kudüs demiryolu ile Ankara demiryolu yapıldı. Yine 1892'de Hamidiye Kağıt Fabrikası, Kadıköy Havagazı Fabrikası ve Beyrut Limanı Rıhtımını yaptırdı. 1893'te Osmanlı sigorta şirketi, Küçüksu Barajı ve Manastır-Selanik demiryolu yapıldı. 1894'te Şam-Horan demiryolu ve Eskişehir-Kütahya demiryolu yapıldı. Yine 1894'te Hamidiye Yüksek Ticaret Mektebi ve Galata-Tophane Rıhtımı, Dolmabahçe Saat Kulesi inşa edildi. 1895'te Beyrut-Şam demiryolu, Darülaceze binası, mum fabrikası, Afyon-Konya demiryolu, Sakız Limanı Rıhtımı, şimdiki İstanbul Lisesi binası, İstanbul-Selanik demiryolu yapıldı. Ereğli kömür ocakları çalıştırıldı. 1896'da Tuna Nehrinde Demirkapı Kanalını, Kapalıçarşı tamirini yaptırdı. Akıl Hastanesini, 1900'de Medine-i münevvereye kadar telgraf hattı yaptırdı. 1902'de Hamidiye Hicaz demiryolu Zerka'ya kadar işledi. Kağıthane'deki Hamidiye suyu İstanbul'a getirildi. Yeni balıkhane, Haydarpaşa Rıhtımı, Maden Arama Mektebi, Şam'da Tıbbiye-i Mülkiye yapıldı. Haydarpaşa'da 1903'te Askeri Tıbbiye Mekteb-i Şahanesi, 1904'te Dilsiz ve Sağırklar Mektebi açıldı. 1904'te Bingazi'ye telgraf hattı yapıldı. 1905'te İstanbul-Köstence kablosu döşendi. Haydarpaşa İstasyon Binası yapıldı. Beşiktaş Tepesindeki Yıldız Sarayı ve önündeki camiyi yaptırdı. Velhasıl Avrupa'da yapılan yeniliklerin hepsini en modern şekilde yurdumuzda yaptırdı.

Ne yazık ki, 1909'da tahttan indirilince, bütün bu ilerlemeler durdu ve memleket kana boyandı. Abdülhamid Han, İstanbul-Eskişehir-Ankara ve Eskişehir-Adana-Bağdad ve Adana- Şam-Medine demiryollarını yaptırdığı zaman, başka memleketlerde bu kadar demiryolu yoktu. Din bilgileri, fen ve edebiyat ile ilgili pekçok kitap bastırdı. Köylere kadar kurslar açtırdı. Parasız kitaplar gönderdi. Harp gücünü kaybetmiş olan eski gemileri Haliç'e çekip Avrupa'da yapılan üstün evsafli kruvazörler, zırhlılar ile donanmayı kuvvetlendirdi. Askeri, subayı öyle şerefli olmuştu ki, bir kahvenin önünden bir binbaşı geçerken, kahvede oturanlar ayağa kalkarak saygı gösterirlerdi. Öyle bereket vardı ki, bir binbaşının evinde pişen yemekten, bir mahalle fakirlerinin karnı doyardı. Bütün millet, sivil, asker, herkes birbirini severdi.